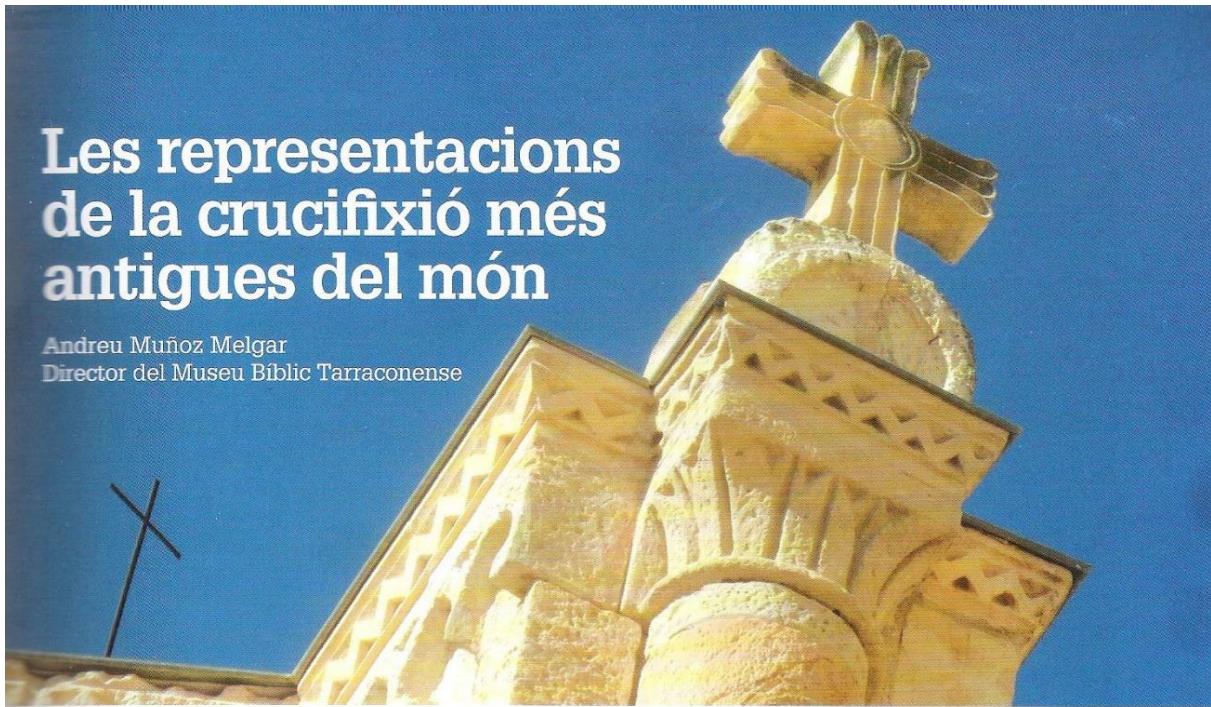

Les representacions de la crucifixió més antigues del món

Andreu Muñoz Melgar
Director del Museu Bílic Tarragonense

Creus de la teulada de la catedral de Tarragona. Foto: Quim Mas Carceller

El signe de la creu començà a utilitzar-se, en el cristianisme, des dels seus orígens, com a emblema que recordava Crist i la seva acció redemptrora. D'aquesta manera, la creu no es representa com a signe de suplici sinó de triomf i de victòria, és el *tropheum Christi*.

A partir del segle IV i en determinats cicles iconogràfics, la creu pren un sentit més literal de resurrecció. És freqüent veure-la representada en els sarcòfags anomenats de la Passió o de l'Anàstasi. En aquest cas, la creu presenta, a la part superior, un crismó emmarcat per una corona de llorer amb aus que piquen l'esmentada corona, signe de la comunió entre les ànimes dels fidels i Crist resuscitat. La creu és flanquejada per dos soldats romans. La representació és tota una figuració de l'Anàstasi, del Sant Sepulcre de Crist en el moment de la seva gloriosa resurrecció.

No serà fins al segle V que tindrem les primeres representacions de la crucifixió com a expressió narrativa i no icònica. Només el paganisme representà amb anterioritat, i d'una manera burlesca, la crucifixió, ubicant a la creu un ase com a figuració ignominiosa de Crist. Un grafit trobat en un mur del Palatí de Roma i datat entre els segles II i III representa un cristian saludant la creu amb l'ase crucificat. Porta la inscripció Αλεξαμενος σεβετε θεον (Alexamenos adora [el seu] Déu) (figura 1).

Les representacions cristianes més antigues de la crucifixió de Crist les trobem en una placa d'ivori conservada al British Museum (figura 2)

i, sobretot, en un dels plafons de la *porta lignea* de la basílica de Santa Sabina a Roma, al turó de l'Aventí (figura 3). Aquesta porta està datada entorn dels anys 30 del segle V, entre els pontificats dels papes Celestí I i Sixte III.

La porta mesura 11 x 18 peus romans (3,22 m x 5,42 m) i als seus batents, a la part exterior, es representaven vint-i-vuit escenes de l'Antic i del Nou Testament. Avui només se'n conserven divuit. L'escena de la crucifixió ocupa el plafó superior esquerre. Crist apareix entre els dos criminals (Mt 27,38; Mc 15,27; Lc 23,32-43; Jn 19,18), emmarcats per un fons arquitectònic que representa la ciutat de Jerusalem. Els cossos es troben nus a excepció d'un petit tapall, un *subligaculum*. Crist adquireix un tractament jeràrquic superior, ja que és representat amb més alçada i com un home adult i barbat. Els criminals han estat representats amb aspecte jove i, consegüentment, amb menor alçada. Les seves expressions facials presenten una absència de dolor, de *pathos*. Tot i que a les palmes de les mans s'inscriuen els claus de la crucifixió, la disposició relaxada de braços i cossos els apropen més a les representacions dels orants que a la narrativa tràgica del suplici. No hi ha dubte de la dimensió pasqual que adquireix l'escena.

L'altra representació forma part de la col·lecció del British Museum i és una placa d'ivori datada entre 420 i 430. Aquesta placa (alçada: 7,5 cm; amplada: 9,8 cm) forma part d'un cofre d'ivori

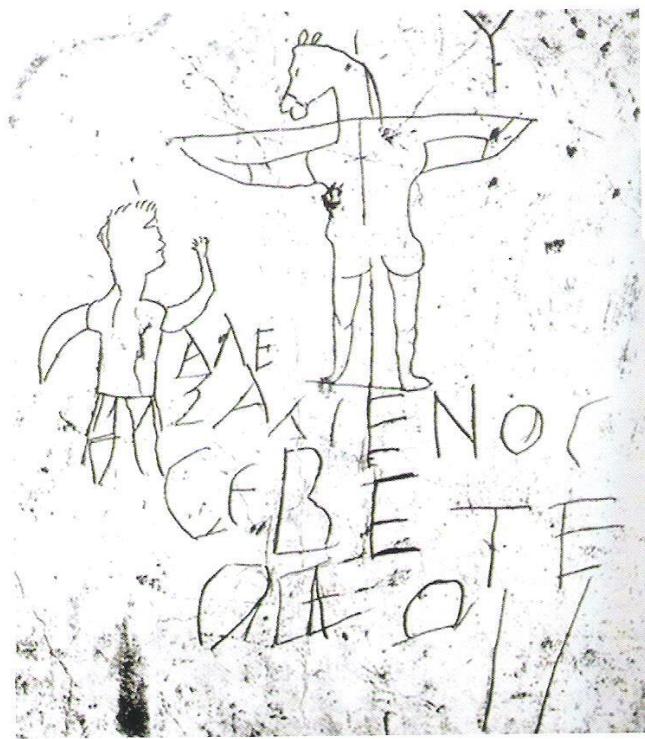

Fig. 1. Grafit trobat al Palatí de Roma, entre els segles II i III. De manera burlesca té ubicada a la creu un ase com a figuració ignominiosa de Crist

amb tres escenes més de la *Passio Christi*: Jesús carregat amb la creu, el sepulcre buit i Tomàs l'incredul. La placa en qüestió presenta, a la seva esquerra, l'escena del suïcidi de Judes penjat a un arbre i amb la bossa de les trenta monedes de plata llançades a terra (Mt 27,3-10). Dalt de l'arbre es troba representat un ocell que alimenta els seus pollets com a símbol de la força vivificadora de Crist sacrificat. A la dreta apareix l'escena de la crucifixió amb Crist clavat en creu amb una cartel·la inscrita que diu REX IUD[AEORUM]. A la seva dreta Maria i Joan (Jn 19,25-27) i a la seva esquerra el soldat (Longí, segons algunes narracions apòcrifes), que li clava la llança al costat (Jn 19,34) i que va uniformat amb el barret panònic. El tractament de les dues escenes denota realisme i naturalisme, i una voluntat narrativa que recorda les composicions dels sarcòfags i la continuació de la tradició clàssica de la talla d'ivori a Roma.

A partir del segle VI el tema de la crucifixió s'anirà generalitzant fins a convertir-se en una de les iconografies més freqüents de l'art cristian de tots els temps. ☩

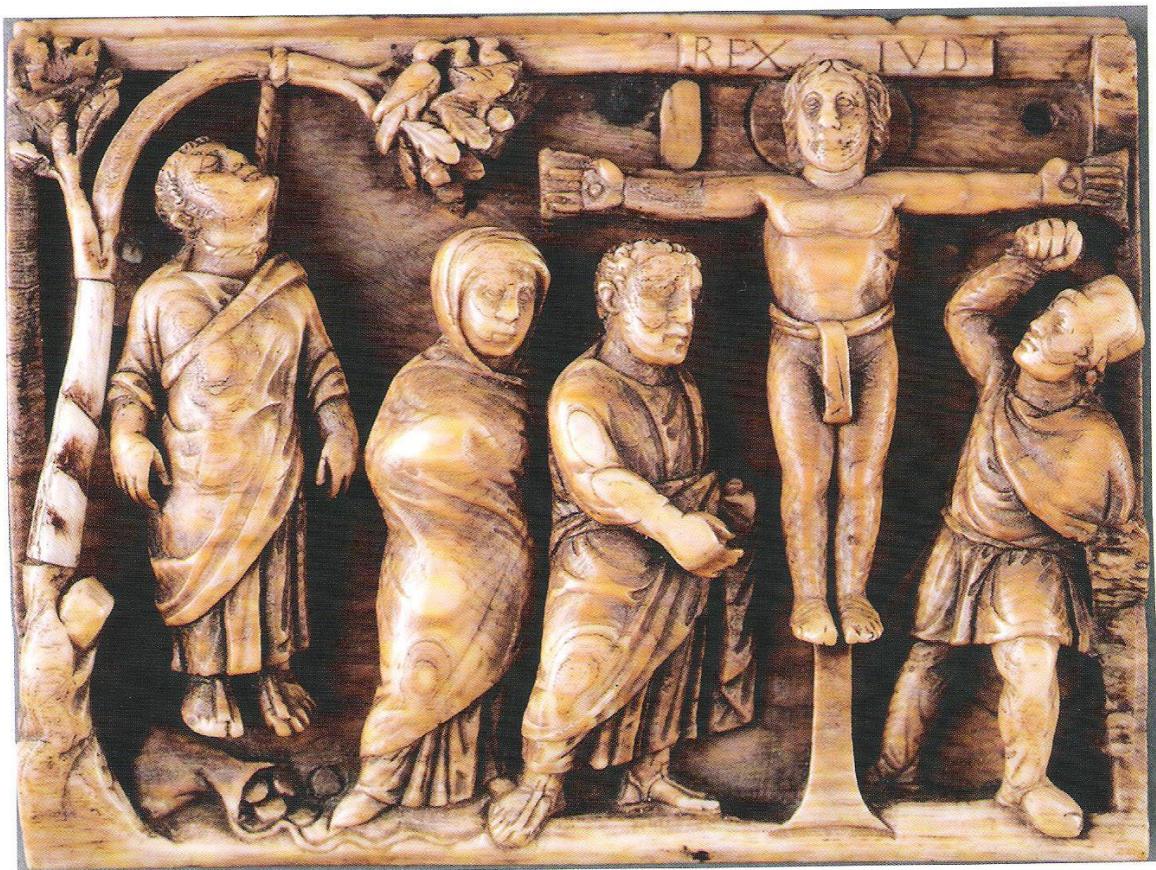

Fig. 2. Placa d'ivori conservada al British Museum, una de les representacions cristianes més antigues de la crucifixió

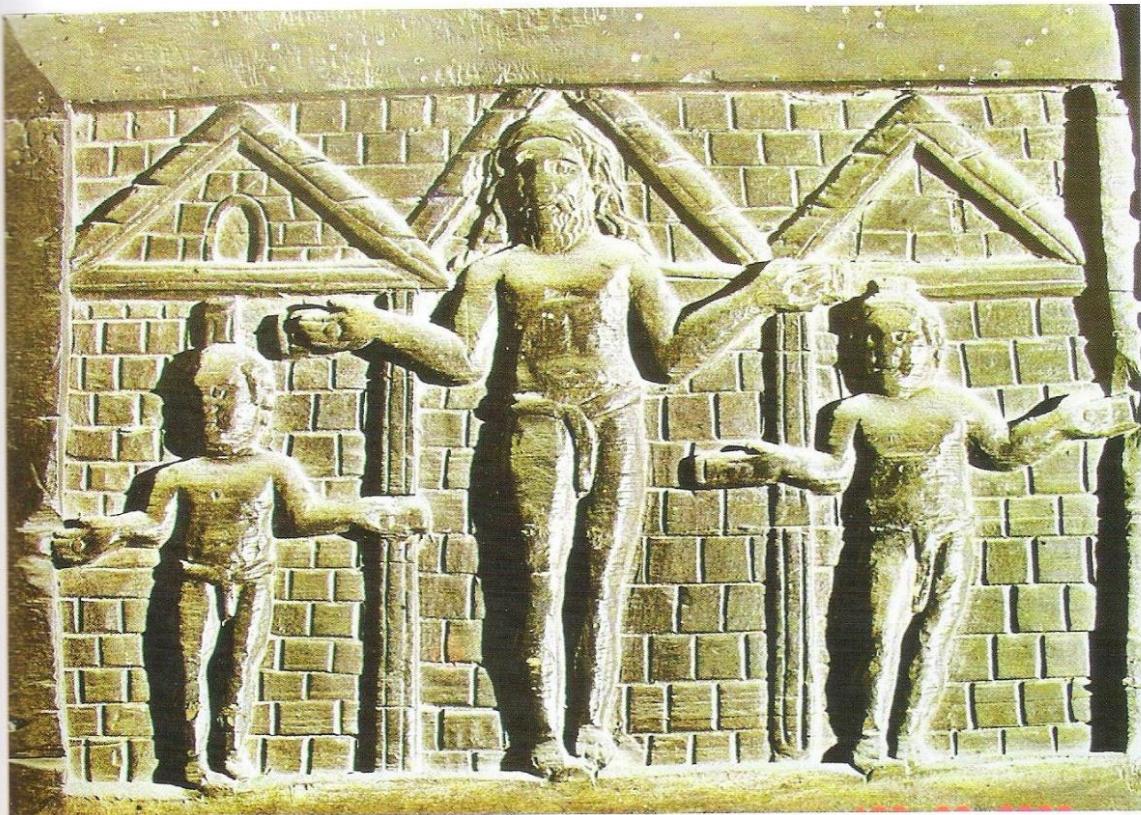
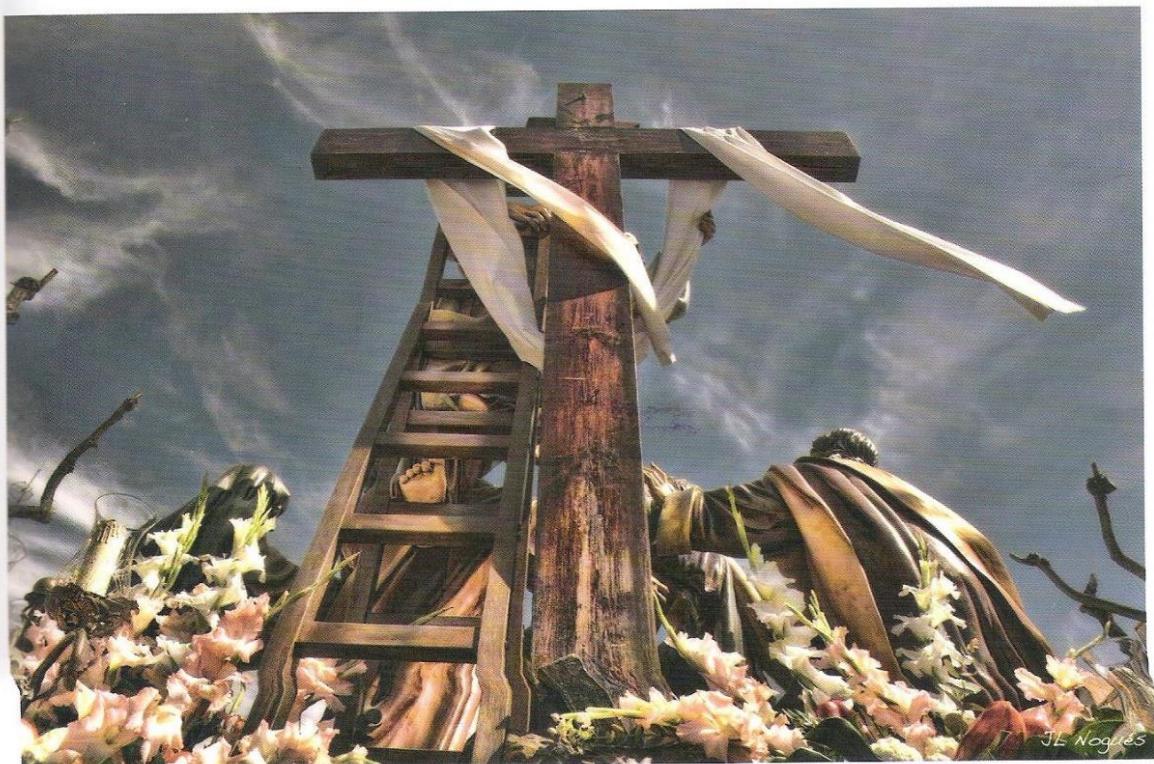

Fig. 3. Plafó de la porta lignea de la Basílica de Santa Sabina de Roma (segle V)

Detall de la creu del pas d'*El Descendiment*. Foto: Juan Luis Nogués Sánchez

EL CIRINEU

Reial Germandat de Jesús Nazare.
Foto: Josep M. Ríos Fernández-Pacheco

LAS REPRESENTACIONES DE LA CRUCIFIXIÓN MÁS ANTIGUAS DEL MUNDO

El signo de la cruz empezó a utilizarse, en el cristianismo, desde sus orígenes, como emblema que recordaba Cristo y su acción redentora. De este modo la cruz no se representa como signo de suplicio sino de triunfo y de victoria, es el *tropheum Christi*.

A partir del siglo IV y en determinados ciclos iconográficos, la cruz toma un sentido más literal de resurrección. Es frecuente verla representada en los sarcófagos denominados de la Pasión o de la Anastasis. En este caso, la cruz presenta, en su parte superior, un crismón enmarcado por una corona de laurel con aves que pican

la mencionada corona, signo de la comunión entre las almas de los fieles y Cristo resucitado. La cruz es flanqueada por dos soldados romanos. La representación es toda una figuración de la Anastasis, del Santo Sepulcro de Cristo en el momento de su gloriosa resurrección. No será hasta el siglo V cuando aparezcan las primeras representaciones de la crucifixión como expresión narrativa y no icónica. Sólo el paganismo representó con anterioridad, y de una manera burlesca la crucifixión, colocando un asno en la cruz como figuración ignominiosa de Cristo. Un graffiti encontrado en un muro del Palatino de Roma y datado entre los siglos II y III representa un cristiano saludando la cruz con el asno crucificado. Lleva la inscripción: Αλεξαμενος σεβετε Θεον (Alexamenos adora [a su] Dios) (figura 1). Las representaciones cristianas más antiguas de la crucifixión de Cristo las encontramos en una placa de marfil conservada en el British Museum (figura 2) y, sobre todo, en uno de los plafones de la puerta línea de la basílica de Santa Sabina a Roma, en el cerro del Aventino (figura 3). Esta puerta está datada en torno a los años 30 del siglo V, entre los pontificados de los papas Celestino I y Sixto III.

La puerta mide 11 x 18 pies romanos (3,22 m x 5,42 m) y en sus batientes, en la cara exterior, se representaban veintiocho escenas del Antiguo y del Nuevo Testamento. Hoy sólo se conservan dieciocho. La escena de la crucifixión ocupa el plafón superior izquierdo. Cristo aparece entre los dos criminales (Mt 27,38; Mc 15, 27; Lc 23, 32-43; Jn 19,18) enmarcados por un fondo arquitectónico que representa la ciudad de Jerusalén. Los cuerpos los hallamos desnudos, con excepción de un pequeño taparrabos, un *subligaculum*. Cristo adquiere un tratamiento jerárquico superior, al ser representado con mayor altura y como un hombre adulto y barbudo. Los criminales han sido representados con aspecto joven y, consecuentemente, con menor altura. Sus expresiones faciales presentan una ausencia de dolor, de *pathos*. A pesar de que en las palmas de las manos se ven los agujeros de los clavos de la crucifixión, la disposición relajada de brazos y cuerpos los acercan más a las representaciones de los orantes que a la narrativa trágica del suplicio. No hay duda de la dimensión pascual que adquiere la escena.

La otra representación forma parte de la colección del British Museum y es una placa de marfil datada, entre 420 y 430. Esta placa (altura: 7.5 cm y anchura: 9.8cm) forma parte de un cofre de marfil con tres escenas más de la *Passio Christi*: Jesús cargando con la cruz, el sepulcro vacío y Tomás el incrédulo. La placa en cuestión presenta, a su izquierda, la escena del suicidio de Judas colgado de un árbol y con la bolsa de las treinta monedas de plata tiradas al suelo (Mt 27, 3-10). En la parte superior del árbol se encuentra representado un pájaro que alimenta a sus pollitos como símbolo de la fuerza vivificadora de Cristo sacrificado. A la derecha aparece la escena de la crucifixión con Cristo clavado en cruz con una cartela inscrita que dice REX IUD[AEORUM]. A su derecha María y Juan (Jn 19, 25-27) y a su izquierda el soldado (Longinos, según algunas narraciones apócrifas) que le clava la lanza al costado (Jn 19, 34) y que va uniformado con el gorro panónico. El tratamiento de las dos escenas denota realismo y naturalismo y una voluntad narrativa que recuerda a las composiciones de los sarcófagos y la continuación de la tradición clásica de la talla de marfil en Roma. A partir del siglo VI el tema de la crucifixión se irá generalizando hasta convertirse en una de las iconografías más frecuentes del arte cristiano de todos los tiempos.

Andreu Muñoz Melgar
Director del Museo Bíblico Tarraconense